

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Λειτουργική

Ενότητα 6: Γένεση και Εξέλιξη των Μυστηρίων της
Μετανοίας, Ιερωσύνης και Ευχελαίου

Γεώργιος Φίλιας
Θεολογική Σχολή
Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

Περιεχόμενα ενότητας

Γένεση και εξέλιξη των Μυστηρίων της Μετάνοιας, της Ιερωσύνης και του Ευχελαίου: οι βιβλικές ρίζες των Μυστηρίων, Οι βασικές πηγές των πρώτων αιώνων, Η τελική διαμόρφωση των ακολουθιών τους (σύντομη αναφορά στη χειρόγραφη παράδοση).

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετάνοιας (1 από 11)

1. Μετάνοια και εξομολόγηση στην Παλαιά Διαθήκη:
 - Η «αμαρτία» στην Παλαιά Διαθήκη: ανομία, παρανομία, παράβαση, απείθεια, αθέτηση, αποστασία, ανταρσία, πλάνη.
 - Οι τιμωρίες από το Θεό των ατομικών ή συλλογικών αμαρτιών: κατακλυσμός (Γεν. 6, 5 εξ.) και σύγχυση των γλωσσών (Γεν. 11, 4-9).
 - Απέναντι στην ανθρώπινη αμαρτία ο Θεός αποκαλύπτεται ως «οικτίρμων και ελεήμων, μακρόθυμος και πολυέλεος και αληθινός» (Εξ. 24, 7) και καλεί τον άνθρωπο σε μετάνοια (Γεν. 3, 9: «Αδάμ πού εί;»).
 - Οι διάφοροι τρόποι μετάνοιας: συλλογική ή ατομική εξαγόρευση και ομολογία των αμαρτιών (Λευ. 26, 40· Κριτ. 10, 15· Αριθμ. 5, 5-7· Β' Βασ. 12, 13)/ νηστεία (Κρ. 20, 26)/ σχίσσιμο των ενδυμάτων και ένδυση του σάκκου (Γ' Βασ. 20, 27)/ προσφορά εξιλαστήριων θυσιών (Λευ. 5, 6).

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετάνοιας (2 από 11)

- Ο νόμος δεν συγχωρούσε τα βαριά αμαρτήματα (Αριθμ. 15, 35) και έκανε διάκριση μεταξύ εκουσίων και ακουσίων αμαρτημάτων (Αριθμ. 15, 27-31).
- Η μετάνοια ήταν ο πυρήνας του κηρύγματος των Προφητών (αποκτά βαθύτερο πνευματικό περιεχόμενο και καθίσταται υπόθεση της καρδιάς του ανθρώπου).
- Μετάνοια στους Προφήτες: εκζήτηση του προσώπου του Κυρίου (Ωσ. 5, 10· Αμώς 5, 4)/ ανάγκη εσωτερικής μεταστροφής και καθαρότητας της καρδιάς (Ιωήλ, 2, 13· Ησ. 1, 16-18).
- Ο Δαβίδ απευθύνεται προσωπικά στο Θεό και εξομολογείται τις αμαρτίες του.
- «Τεφιλάχ» και προσευχές κατά την ετήσια εορτή του εξιλασμού: προσευχές μετανοίας της εβραϊκής λατρείας.
- Στην Παλαιά Διαθήκη δεν μαρτυρείται πλήρης άφεση αμαρτιών, αλλά μόνο απαλλαγή από την οργή του Θεού (ως συνέπεια της αμαρτίας).

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετάνοιας (3 από 11)

2. Μυστηριακή μετάνοια και εξομολόγηση στην Αποστολική εποχή:
 - Στην Καινή Διαθήκη η μετάνοια και η εξομολόγηση αποκτούν νέα διάσταση (τοποθετούνται σε εκκλησιολογική βάση και αποκτούν μυστηριακή σημασία).
 - Μτ. 9, 6: ο Ιησούς «εξουσίαν έχει αφιέναι αμαρτίας».
 - Λκ.5, 32: ο Κύριος ήλθε για να καλέσει «αμαρτωλούς εις μετάνοιαν».
 - Μκ. 1, 14-15: η μετάνοια αποτελεί προϋπόθεση για την εισδοχή στη Βασιλεία του Θεού (*πεπλήρωται ο καιρός και ήγγικεν η βασιλεία του Θεού· μετανοείτε και πιστεύετε εν τω ευαγγελίω*).
 - Κάποιες από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις μετανοίας στην Καινή Διαθήκη: του Πέτρου (Μκ. 14, 66-72· Λκ. 5, 8)/ του Ζακχαίου (Λκ. 19, 8) και της μοιχαλίδος (Λκ.15, 11-32).

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (4 από 11)

- Η σύσταση του Μυστηρίου της μετανοίας από τον Κύριο μετά την Ανάσταση: *Λάβετε Πνεύμα Άγιον· αν τινων αφήτε τας αμαρτίας αφίενται αυτοίς, αν τινων κρατήτε κεκράτηνται* (Ιω. 20, 21-23).
- Μτ. 18, 18: η εντολή του «δεσμείν» και «λύειν» τις αμαρτίες που δίδεται στον απ. Πέτρο και τους λειτουργούς της Εκκλησίας.
- Ιακ. 5, 16: η εξομολόγηση τίθεται σε εκκλησιολογική βάση (*Εξομολογείσθε αλλήλοις τα παραπτώματα*).
- Στην Καινή Διαθήκη δεν μαρτυρείται τελετουργικό μετανοίας, αλλά μαρτυρείται η πράξη της μετανοίας (Β' Κορ. 2, 7-8: ο απ. Παύλος συμβουλεύει να γίνει δεκτός στην Εκκλησία κάποιος που αμάρτησε, αλλά μετανόησε).

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (5 από 11)

- Η όποια διαδικασία μετανοίας προφανώς γινόταν δημόσια: προβλεπόταν «ομολογία των αμαρτιών» (Α' Ιω. 1, 9) και «εξομολόγηση προς αλλήλους» (Πρ. 19, 18).
- Μτ. 5, 23-24: η ανάγκη να υπάρξει «καταλλαγή» με τον αδελφό «πριν από τη θυσία» (έμμεση μαρτυρία ότι η μετάνοια προηγούνταν της Θείας Ευχαριστίας).
- Α' Τιμ. 5, 20 και 22: πιθανή παρουσία του Επισκόπου στη διαδικασία μετανοίας (*Τους αμαρτάνοντας ενώπιον πάντων έλεγχε, ίνα και οι λοιποί φόβον έχωσι... χείρας μηδενί επιτίθει, μηδέ κοινώνει αμαρτίας αλλοτρίας*).
- Ρωμ. 5, 10: η «καταλλαγή» με το Θεό (η μετάνοια) ως γεγονός σωτηρίας.

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (6 από 11)

3. Μυστηριακή μετάνοια και εξομολόγηση στις πηγές της αρχαϊκής Εκκλησίας:
- Κλήμης Ρώμης, *Επιστολή προς Κορινθίους* (τέλος 1^{ου} αι.): πρώτη μαρτυρία περί τελετουργικού μετανοίας (κάμψη γονάτων· δάκρυα μετανοούντος· αίτημα αφέσεως· προσευχές μετανοίας [50^{ος} Ψαλμ.]).
 - Ιγνάτιος Αντιοχείας (2^{ος} αι.): αναφέρεται στο ρόλο και στη συμμετοχή του Επισκόπου στο μυστήριο της Μετανοίας (η άφεση παρέχεται εάν οι αμαρτωλοί «συνδράμωσιν εις ενότητα Χριστού και εις συνεδρίαν επισκόπου»· έμμεση αναφορά στη μετάνοια που συνδέεται με τη Θεία Ευχαριστία).
 - *Επιστολή Βαρνάβα* (130 μ.Χ.): γενική μαρτυρία περί εξομολογήσεως των μεταβαπτισματικών αμαρτημάτων.
 - *Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων* (αρχές 2^{ου} αι.): η εξομολόγηση των αμαρτημάτων προηγείται της Θείας Ευχαριστίας (επομένως γινόταν δημοσίως).

Α) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (7 από 11)

- Ειρηναίος Λυώνος (+202): στο έργο του «Έλεγχος κατά πασών των αιρέσεων» αναφέρεται στο δημόσιο χαρακτήρα της εξομολόγησης (προφανώς πριν από τη Θεία Ευχαριστία).
- 2^{ος} αι.: δημιουργείται η τάξη των Μετανοούντων για εκείνους που είχαν περιπέσει σε βαριά αμαρτήματα (ειδωλολατρία, αίρεση, σαρκικά αμαρτήματα, φόνος).
- 3^{ος} και 4^{ος} αι.: σαφέστερα λειτουργικά πλαίσια του Μυστηρίου της Μετανοίας (εμφανέστερη συμμετοχή του Επισκόπου και των πρεσβυτέρων).
- Τερτυλλιανός (+222): οι Επίσκοποι ήταν εκείνοι που συγχωρούσαν αμαρτίες/ ευθύνη κατά τη διαδικασία μετανοίας είχαν και οι «δοκιμασμένοι πρεσβύτεροι»/ οι μετανοούντες γονατίζουν κατά την ώρα της εξομολόγησης (δημοσίως, ενώπιον κλήρου και λαού)/ προσευχή των πιστών (κατά την ευχαριστιακή σύναξη) υπέρ των μετανοούντων.

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (8 από 11)

- Ωριγένης (+254): μαρτυρία επικρατήσεως του μυστικού τρόπου εξομολογήσεως , παράλληλα με τον δημόσιο τρόπο/ Το τελετουργικό της Μετανοίας: χειροθεσία Επισκόπου ή πρεσβυτέρου για την παροχή της αφέσεως· χρήση με έλαιο (οι δύο αυτές πράξεις παραπέμπουν στις δύο αντίστοιχες του Βαπτίσματος· γι' αυτό η Μετανοία θεωρείται ως «δεύτερο Βάπτισμα»).
- Κυπριανός Καρχηδόνας: εξομολόγηση και χειροθεσία μετανοούντων.
- Διδασκαλία Αποστόλων (3^{ος} αι.): ο Επίσκοπος δέχεται την εξομολόγηση του μετανοούντος, τον νουθετεί, του επιβάλλει νηστεία, του παρέχει την άφεση με χειροθεσία μετά από τα αναγνώσματα της Θείας Λειτουργίας, ενώ ο λαός προσεύχεται υπέρ αυτού.

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (9 από 11)

- Αποστολική Παράδοση (3^{ος} αι.): στην ευχή χειροτονίας του Επισκόπου μνημονεύεται η εξουσία του να συγχωρεί αμαρτίες· το ίδιο μαρτυρεί και ο Μεθόδιος Ολύμπου (300 μ.Χ.).
- Μέγας Αθανάσιος και Ιωάννης Χρυσόστομος: ενθαρρύνουν την προσέλευση και εξομολόγηση ενώπιον των ιερέων.
- Αποστολικές Διαταγές (τέλος 4^{ου} αι.): η πληρέστερη μαρτυρία περί του Μυστηρίου της Μετανοίας/ μαρτυρείται η αποχώρηση των μετανοούντων από τη Θεία Ευχαριστία μετά από σχετικές διακονικές αιτήσεις και ευχή του Επισκόπου υπέρ αυτών/ όταν ολοκληρωθεί το χρονικό διάστημα της μετανοίας, προσέρχονται στο ναό και ο Επίσκοπος διαβάζει την ευχή της αφέσεως και επιθέτει τα χέρια του στα κεφάλια τους/ οι παριστάμενοι πιστοί συμπροσεύχονται υπέρ της αφέσεως.

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετανοίας (10 από 11)

- 4^{ος} αι.: εισάγεται η μυστική εξομολόγηση, χωρίς να εκλείψει η δημόσια/ Οι λόγοι εισαγωγής της μυστικής εξομολόγησης: η αυστηρότητα των πολιτειακών νόμων έναντι ορισμένων αμαρτημάτων· η αύξηση του αριθμού των πιστών και η κάμψη του αρχικού ζήλου
- Μέγας Βασίλειος: επιβάλλει στους μοναχούς τη μυστική εξομολόγηση/ Τότε εμφανίζεται και ο θεσμός του «πρεσβυτέρου της μετανοίας», ο οποίος υποκαθιστά τον Επίσκοπο στη διαδικασία μετανοίας.

A) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Μετάνοιας (11 από 11)

4. Η δημιουργία της «Ακολουθίας και τάξεως επί εξομολογουμένων», η οποία αποδίδεται στον Ιωάννη το Νηστευτή:
 - Η Ακολουθία της Εξομολογήσεως (στη σημερινή της μορφή) ολοκληρώνεται τον 11^ο αι. (προηγουμένως υπήρξαν μεμονωμένες ευχές).
 - Η «Ακολουθία και τάξις επί εξομολογουμένων» δεν είναι παλαιότερη του 11^{ου} αι., αλλά αποδίδεται στον άγιο Ιωάννη το Νηστευτή (6^{ος} αι.).
 - Η συγκεκριμένη Ακολουθία διακρίνεται σε τέσσερα τμήματα: στην ιλαστήριο Ακολουθία/ στην κατήχηση/ στην εξαγόρευση/ στη συγχώρηση και απόλυση.
 - Η θεολογική ανάλυση της Ακολουθίας αποκαλύπτει ότι είναι μοναχικής προελεύσεως (αυτό, πιθανόν, παραπέμπει στην αρχαιότερη τάξη της δημιουργίας - από το Μέγα Βασίλειο - ατομικής διαδικασίας εξομολογήσεως των μοναχών).

B) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Ιερωσύνης (1 από 4)

1. Ο θεσμός της ιερωσύνης στην Παλαιά Διαθήκη:
 - Α' Βασ. Κεφ. 1-4: αναφορά στον Ηλί, ο οποίος ως «ιερέας» είναι προστάτης του ναού και της κιβωτού της Διαθήκης, με καθήκοντα την επιτέλεση της λατρείας του Θεού.
 - Ο όρος «ιερέας» δεν απαντά στην προμοναρχική περίοδο.
 - Κατά την περίοδο της βασιλείας διαμορφώνεται ένα κλειστό ιερατείο στην Ιερουσαλήμ, το οποίο προϋπέθετε την ένταξη σε κάποιο ιερατικό γένος.
 - Η περίοδος μετά την βαβυλώνιο αιχμαλωσία (586 π.Χ.) απετέλεσε τη μήτρα για την αναγέννηση του ιερατείου.
 - Στους χρόνους του Κυρίου το κύριο έργο του ιερατείου δεν είναι η επιτέλεση της λατρείας, αλλά η ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου.

B) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Ιερωσύνης (2 από 4)

2. Η ιερωσύνη στην Καινή Διαθήκη:

- Στην Καινή Διαθήκη ο όρος «ιερέυς» δεν χρησιμοποιείται ποτέ για το χειροτονημένο ιερατείο, αλλά είτε αναφέρεται στο Χριστό ως «Μέγα Αρχιερέα» (Εβρ. 4, 14), είτε σε κάθε βαπτισμένο πιστό (Α΄ Πετρ.2, 5: *Και αυτοί ως λίθοι ζώντες οικοδομείσθε, οίκος πνευματικός, ιεράτευμα άγιον, ανενέγκαι πνευματικός θυσίας ευπροσδέκτους τω Θεώ δια Ιησού Χριστού*).
- Σύμφωνα με την Προς Εβραίους Επιστολή, ο Χριστός παρέλαβε το αξίωμα του Αρχιερέα από το Θεό και είναι ο συνεχιστής της ιερωσύνης του Μελχισεδέκ (Εβρ. 5, 5-6). Είναι ο Αρχιερέας, ο Οποίος δεν προσφέρει τις καθημερινές θυσίες στο ναό, διότι προσέφερε τον Εαυτό Του ως θυσία (Εβρ. 7, 26-27). Έτσι, η ιερωσύνη του Χριστού διαφέρει από κάθε μορφή προγενέστερης ιουδαϊκής ιερωσύνης (Εβρ. 9, 12-14).
- Ένεκα της ιερωσύνης του Κυρίου, η χριστιανική Εκκλησία δεν χρειάστηκε να διατηρήσει την εξιλαστήρια εορτή του Ιουδαϊσμού.

B) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Ιερωσύνης (3 από 4)

3. Ιστορική εξέλιξη και τάξη των χειροτονιών:
- Στην παλαιότερη παράδοση δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ «χειροτονίας» και «χειροθεσίας» (όπως υπάρχει στη σύγχρονη λειτουργική πράξη).
 - Η *Αποστολική Παράδοση* του Ιππολύτου Ρώμης (αρχές 3^{ου} αι.) καταγράφει την τάξη χειροτονίας Επισκόπου: σύναξη Επισκόπων, Πρεσβυτερίου και λαού κατά την Κυριακή/ «επίθεση των χειρών» των Επισκόπων στον χειροτονούμενο/ Ευχή χειροτονίας/ ακολουθεί η Θεία Ευχαριστία που προσφέρεται από το νεοχειροτονηθέντα Επίσκοπο.
 - Ευχολόγιο του Σεραπίωνος (4^{ος} αι.): οι ευχές χειροτονίας αναφέρονται ως «χειροθεσίες καταστάσεως Διακόνων, Πρεσβυτέρων και Επισκόπων».

B) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου της Ιερωσύνης (4 από 4)

- Οι Αποστολικές Διαταγές καταχωρίζουν ευχές χειροτονίας Επισκόπου, Πρεσβυτέρου και Διακόνου.
- Το *Περί εκκλησιαστικής ιεραρχίας* έργο (6^{ος} αι.) αναφέρεται σε «τελείωση ιερατικών τάξεων» (χειροτονίες): κλίση γονάτων του χειροτονουμένου/ σταυροειδής «σφράγιση» του χειροτονουμένου/ επίθεση «της δεξιάς ιεραρχικής χειρός»/ ανάγνωση των «τελεστικών επικλήσεων»/ «τελειωτικός ασπασμός» και επίθεση «των θεοπαραδότην λογίων» επί της κεφαλής του χειροτονουμένου Επισκόπου.
- Στο πρώτο χειρόγραφο ευχολόγιο (Βαρβερινός ελληνικός κώδικας 336, τέλος 8^{ου} αι.) καταγράφονται οι ευχές της χειροτονίας.

Γ) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου του Ευχελαίου (1 από 3)

1. Το Ευχέλαιο στην Αποστολική εποχή:
 - Ιακ. 5, 14-15: η αρχαιότερη μαρτυρία περί Ευχελαίου (πρόσκληση των «πρεσβυτέρων» στο σπίτι του ασθενούς· προσευχή υπέρ θεραπείας· άλειψη με έλαιο «εν τω ονόματι του Κυρίου», χωρίς να προβλέπεται καθαγιαστική ευχή του ελαίου).
 - Η μαρτυρία της Καθολικής Επιστολής Ιακώβου καταδεικνύει το σύνδεσμο μεταξύ των Μυστηρίων της Μετανοίας και του Ευχελαίου (Ιακ. 5, 15-16).
 - Μκ. 16, 18: ο Κύριος υπόσχεται ότι οι «πιστεύοντες» θα «θέτουν τα χέρια επί των ασθενών και θα τους θεραπεύουν».
 - Η άλειψη με έλαιο : θεραπευτική μέθοδος για τον αρχαιοελληνικό και εβραϊκό χώρο.
 - Μκ. 6, 12-13: οι Απόστολοι «αλείφουν με έλαιο και θεραπεύουν τους ανθρώπους».

Γ) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου του Ευχελαίου (2 από 3)

2. Το Ευχέλαιο στις πηγές της αρχαϊκής Εκκλησίας μέχρι τον 8^ο αι.:
 - Κατά τους δύο πρώτους αιώνες: ελάχιστες μαρτυρίες περί αλείψεως ασθενών με έλαιο και προσευχής (ίσως διότι το Ευχέλαιο εθεωρείτο συμπλήρωμα του Μυστηρίου της Μετανοίας).
 - *Βίος Αδάμ και Εύας* (απόκρυφο κείμενο, 1^{ος} μ.Χ. αι.): μαρτυρείται άλειψη ασθενούς με έλαιο.
 - Τερτυλλιανός (τέλος 2^{ου} αι.): κάποιος Χριστιανός θεραπεύει αφού αλείψει τον ασθενή με έλαιο.
 - *Αποστολική Παράδοση* του Ιππολύτου Ρώμης (αρχές 3^{ου} αι.): ευχή «Περί προσφοράς ελαίου» (η αρχαιότερη ευχή καθαγιασμού του ελαίου για την άλειψη των ασθενών· γινόταν κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας).
 - *Ευχολόγιο του Σεραπίωνα* (4^{ος} αι.): «Ευχή επί των προσφερομένων ελαίων και υδάτων» και «Ευχή εις έλαιον νοσούντων ή εις άρτον ή εις ύδωρ» (εντός της Θείας Λειτουργίας).

Γ) Γένεση και Εξέλιξη του Μυστηρίου του Ευχελαίου (3 από 3)

- Ιωάννης Χρυσόστομος: η ιερατική εξουσία του «δεσμείν» και «λύειν» τις αμαρτίες διαδηλώνεται κατά την τέλεση του Ευχελαίου.
- Αποστολικές Διαταγές (τέλος 4^{ου} αι.): «Ευχαριστία επί ύδατος και ελαίου».
- Διαθήκη του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού (5^{ος} αι.): ευχή ευλογίας ελαίου για τη θεραπεία των ασθενούντων και τον αγιασμό των μετανοούντων.
- Από τον 8^ο μέχρι τον 15^ο αι. η Ακολουθία του Ευχελαίου γνώρισε ραγδαία εξέλιξη και έλαβε τη μορφή, με την οποία έφθασε έως τη σύγχρονη λειτουργική πράξη.

Τέλος Ενότητας

Γένεση και Εξέλιξη των Μυστηρίων της
Μετάνοιας, Ιερωσύνης και Ευχελαίου

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών 2015.
Γεώργιος Φίλιας. «Λειτουργική. Γένεση και Εξέλιξη των Μυστηρίων της
Μετάνοιας, Ιερωσύνης και Ευχελαίου». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο
από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL101/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

